

Capitolul I

Notiunea și sistemul procesului penal și ale dreptului procesual penal

Secțiunea I

Procesul penal – mijloc de înfăptuire a justiției penale

1. Noțiunea de proces penal

Împotriva persoanelor care comit infracțiuni, organele specializate ale statului intervin pentru a-i penaliza, îndrepta și reda societății.

Între momentul săvârșirii infracțiunii și cel al aplicării unei sancțiuni penale cu privire la autorul ei este plasat procesul penal ca activitate organizată în scopul luării soluției corespunzătoare informațiilor concrete ale fiecărei cauze penale¹.

Activitatea complexă în cadrul căreia intră descoperirea infracțiunilor, identificarea și prinderea infractorilor, strângerea și administrarea de probe și tragerea la răspundere penală se derulează de către organele judiciare ale statului. De asemenea, la realizarea justiției penale participă și persoanele care au o suită de drepturi și obligații ce rezultă din comiterea infracțiunii (părțile, respectiv subiecții procesuali principali), precum și alți subiecți procesuali care, în conformitate cu dispozițiile legale, au drepturi, obligații sau atribuții în cadrul procedurilor judiciare penale.

Totodată, un rol deosebit în cadrul procesului penal este deținut de către avocat, noul Cod de procedură penală cuprinzând, spre deosebire de Codul de procedură penală adoptat în 1968, o reglementare amănunțită a atribuțiilor acestuia în cursul procesului penal².

Potrivit art. 29 C. pr. pen., participanții în procesul penal sunt: *organele judiciare, avocatul, părțile, subiecții procesuali principali*, precum și *alți subiecți procesuali*.

Față de aspectele arătate mai sus, **procesul penal** este definit ca fiind **activitatea reglementată de lege, desfășurată de organele judiciare, cu participarea avocatului, a părților și a subiecților procesuali, în vederea constatării la timp și în mod complet a faptelor ce constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală**³.

Noul Cod de procedură penală nu a mai consacrat în mod expres scopul procesului penal, însă, definiția arătată mai sus rămâne valabilă, nepierzând din vedere că legiuitorul subliniază în art. 1 alin. (2) C. pr. pen. că *normele de procedură penală urmăresc asigu-*

¹ I. Neagu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 19.

² Actualul Cod de procedură penală reglementează avocatul ca instituție distinctă în cadrul procesului penal (art. 88-96).

³ I. Neagu, M. Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, pp. 11-12.

rarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și a celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte.

Astfel, procedura penală are ca obiectiv asigurarea unui echilibru între două categorii de interese care sunt puse în joc în cursul procesului penal, respectiv: *interesul public al justiției*, care trebuie urmărit permanent și de la care nu se poate renunța sub nicio formă și *interesele private* ale persoanelor care sunt implicate într-un proces penal (ale părților și ale subiecților procesuali).

În conformitate cu prevederile Codului de procedură penală anterior, *scopul imediat* al procesului penal a fost reglementat în art. 1 alin. (1). Potrivit acestui text de lege, *procesul penal are ca scop constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală*. De asemenea, *scopul mediat* al procesului penal, a fost reglementat în art. 1 alin. (2) din legea veche, potrivit căruia *procesul penal trebuie să contribuie la apărarea ordinii de drept, la apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, la prevenirea infracțiunilor, precum și la educarea cetățenilor în spiritul respectării legilor*¹.

Clasificarea scopului procesului penal a fost realizată doar în literatura de specialitate², legiuitorul neutilizând în Codul de procedură penală anterior noțiunile de „*scop imediat*” și „*scop mediat*”.

Constituie componente ale scopului procesului penal³:

a) *constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni;*

Astfel, noua reglementare procesual penală dă efect principiului operativității, precum și a respectării dreptului la un proces echitabil, într-un termen rezonabil.

b) *respectarea principiului aflării adevărului cu asigurarea garanțiilor procesuale ce vizează dreptul la apărarea și egalitatea armelor.*

Cu titlu de principiu, în art. 1 alin. (2) C. pr. pen., care vizează scopul normelor de procedură penală, sunt enumerate valorile sociale protegute în procesul penal: garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte.

De asemenea, în doctrina procesual penală⁴ anterioară intrării în vigoare noului Cod de procedură penală, au fost exprimate și alte definiții ale acestui *fenomen de viață juridică*⁵. În acest sens, s-a arătat că, scopul procesului penal trebuie completat, prin raportare

¹ M. Olariu, C. Marin, *Drept procesual penal. Teste grilă pentru admiterea în magistratură și avocatură*, Ed. Pro Universitaria, București, 2014, p. 76.

² I. Neagu, *op. cit.*, p. 25.

³ M. Udrioiu, *Procedură penală. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 3.

⁴ N. Volonciu, *Drept procesual penal*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 7; N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, Ed. Paideia, București, 1999, vol. II, p. 13.

⁵ V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1975, vol. I, p. 10.

la prevederile art. 1 alin. (2) din legea veche, cu următoarele imperative: apărarea ordinii publice, a proprietății, întărirea legalității, prevenirea infracțiunilor, precum și educarea cetățenilor în spiritul respectării legilor și a regulilor de conviețuire socială¹.

Alți autori², în definiția pe care au dat-o procesului penal, au subliniat că acesta se înfățișează ca o suită de acte diverse, efectuate de autoritățile publice în vederea soluționării problemelor ce privesc consecințele ce se nasc din comiterea unei infracțiuni.

Denumirea de proces provine din cuvântul latin *processus* care semnifică evoluție, progres, înaintare³. Activitățile care compun procesul penal se derulează într-un mod coordonat și progresiv, în conformitate cu prevederile legale. În acest sens, în literatura de specialitate⁴ s-a considerat procedura penală ca fiind *modul cum de la infracțiune se ajunge la pedeapsă, arătând autoritățile competente de a judeca, precum și modul lor și al justițiabililor de a proceda*.

Procesul penal constituie o activitate reglementată de lege; potrivit principiului fundamental al legalității procesului penal, organizarea și competența organelor judiciare, maniera de derulare a activităților procesuale, conținutul actelor procesuale sau procedurale⁵, drepturile și obligațiile subiecților procesuali implicați sunt prevăzute de lege. Înscrierea între coordonatele riguroase ale legii s-a materializat, în timp, în adagiul *nullum iudicium sine lege*.

Între activitățile procesuale și normele juridice care le reglementează există o legătură indisolubilă⁶; principiul legalității are, în materie procesual penală, aceeași implicație și rezonanță ca în dreptul penal sau ca în oricare altă ramură de drept.

La derularea procesului penal participă organele judiciare, avocatul, părțile și subiecții procesuali. Organele judiciare, ca reprezentante ale statului, acționează, prin prepușii lor, ca subiecți oficiali în anumite faze ale procesului penal⁷.

În cursul fazei de urmărire penală își desfășoară activitatea *organele de cercetare penală, procurorul*⁸ și *judecătorul de drepturi și libertăți*⁹.

¹ Gr. Theodoru, L. Moldovan, *Drept procesual penal*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1979, p. 20.

² J. Pradel, *Droit pénal. Procédure pénale*, tome 2, Editions Cujas, Paris, 1980, p. 4.

³ Chiar dacă este de origine latină, cuvântul nu a fost utilizat în dreptul roman în accepțiunea sa juridică actuală, pentru judecată fiind folosit termenul de "judicium"; cuvântul a pătruns în vocabularul juridic și a devenit tradițional prin intermediul glosatorilor din Evul Mediu (aproximativ în secolul al XII-lea).

⁴ I. Tanoviceanu, *Curs de procedură penală română*, „Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă”, București, 1913, p. 2.

⁵ În anumite cazuri, legea procesual penală prevede chiar orele între care se poate efectua un act procedural [de pildă, percheziția domiciliară nu poate fi începută înainte de ora 6.00 sau după ora 20.00, potrivit art. 159 alin. (3) C. pr. pen.].

⁶ N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Paideia, București, 1996, p. 14.

⁷ V. Rămureanu, *Competența penală a organelor judiciare*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, pp. 30 și 31.

⁸ Procurorul deține rolul de organ de supraveghere a întregii faze de urmărire penală; astfel, potrivit art. 56 alin. (1) C. pr. pen., procurorul conduce și controlează nemijlocit activitatea organelor de cercetare penală.

⁹ În lumina art. 53 C. pr. pen., judecătorul de drepturi și libertăți este judecătorul care, în cadrul instanței, potrivit competenței acesteia, soluționează, în cursul urmăririi penale, cererile, propunerile, plângerile, contestațiile sau orice alte sesizări privind: a) măsurile preventive; b) măsurile asigurătorii; c) măsurile de siguranță cu caracter provizoriu; d) actele procurorului, în cazurile expres prevăzute de lege; e) încuviințarea perchezițiilor, a folosirii metodelor și tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii; f) procedura audierii anticipate; g) alte situații expres prevăzute de lege.

În faza judecării își desfășoară activitatea *judecătorul de cameră preliminară*¹, *procurorul* și *instanțele de judecată*, acestea din urmă având un rol dominant întrucât, la finalul acestei faze procesuale, pronunță soluția cu privire la cauza penală dedusă judecării. Procurorul, spre deosebire de reglementarea procesual penală anterioară², participă la judecarea tuturor cauzelor penale, potrivit art. 363 C. pr. pen.

De asemenea, la desfășurarea procesului penal participă avocatul, părțile și subiecții procesuali.

Avocatul asistă sau reprezintă, conform art. 31 din actuala reglementare procesual penală, părțile ori subiecții procesuali în condițiile legii.

Potrivit art. 32 alin. (1) C. pr. pen., **părțile** sunt subiecții procesuali care exercită sau împotriva cărora se exercită o acțiune judiciară. Sunt părți în procesul penal: *inculpatul*, *partea civilă* și *partea responsabilă civilmente*.

Alături de organele judiciare, părți și avocat, la procesul penal participă și **subiecții procesuali principali** (*suspectul și persoana vătămată*) și **alți subiecți procesuali** (*martorul, interpretul, expertul, agentul procedural, organele speciale de constatare, precum și orice alte persoane sau organe prevăzute de lege având anumite drepturi, obligații sau atribuții în procedurile judiciare penale*, potrivit art. 34 C. pr. pen.).

Activitatea subiecților oficiali și particulari are în vedere constatarea la timp și în mod complet³ a faptelor ce constituie infracțiuni, ceea ce prefigurează un principiu fundamental ce stă la baza procesului penal în România, respectiv operativitatea⁴.

2. Fazele procesului penal român

2.1. Noțiunea de „fază procesuală”

Fazele procesului penal constituie diviziuni ale acestuia, care înglobează un complex de activități, desfășurate în mod succesiv, progresiv și coordonat, având un obiect propriu și urmând să se finalizeze cu soluții proprii⁵.

Noțiunea de *fază procesuală* nu se confundă cu cea de *stadiu procesual*. În acest sens, stadiile procesuale reprezintă trepte diferite de desfășurare a procesului penal, în cadrul etapelor distincte pe care acesta le parcurge.

¹ Potrivit art. 54 C. pr. pen., judecătorul de cameră preliminară este judecătorul care, în cadrul instanței, potrivit competenței acesteia: a) verifică legalitatea trimiterii în judecată dispuse de procuror; b) verifică legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală; c) soluționează plângerile împotriva soluțiilor de neurmărire sau de netrimitere în judecată; d) soluționează alte situații expres prevăzute de lege.

² Potrivit art. 315 din Codul de procedură penală adoptat în 1968, procurorul participa în mod obligatoriu la ședințele de judecată ale judecătorilor în cinci categorii de cauze penale.

³ În acest sens, noul Cod de procedură penală cuprinde numeroase dispoziții care evidențiază necesitatea caracterului complet al activității procesuale. Astfel, art. 323 C. pr. pen. instituie obligația procurorului de a constata caracterul complet al fazei de urmărire penală; de asemenea, art. 346 din actuala reglementare prevede posibilitatea restituirii dosarului procurorului de către judecătorul de cameră preliminară; tot astfel, art. 395 alin. (1) C. pr. pen. prevede posibilitatea reluării cercetării judecătorești sau a dezbaterilor în vederea lămuririi anumitor împrejurări ale cauzei penale.

⁴ I. Neagu, M. Damaschin, *op. cit.*, p. 17.

⁵ N. Volonciu, *op. cit.*, p. 21.